

tionem apud S. Thomam (1).

94. Ex amica utriusque principii associatione, ut est perspicuum, corruunt per se difficultates quae ex alterutra parte poterant proponi. Adhuc tamen potest objici 1°. Absolute primum principium assignari est impossibile, secus circa hoc tanta doctorum dissensio non haberetur, nec eruditissimi quique hallucinarentur. 2°. Eo etiam constituto, periculum errandi in praxi, et difficultas determinandi veritates intermedias non vitatur; dum interim utrumque commodius obtinetur per plura minus universalia principia.

Respond. ad 1^m. *Neg. Antec.* doctorum namque dissensio et eruditissimorum hallucinatio, non probant quaestionem esse impossibilem, sed ad sumum satis arduam, nisi etiam rationem hujus dissensionis et hallucinationis velis ut plurimum repetere a voluptate aliquid novi in re non satis manifesta tradendi.

Ad 2^m. dicimus non vitari quidem utrumque, idque ob imbecillitatem humanae mentis, sed tamen sufficienter imminui si tale ut par est primum principium constituatur; ab eoque, servata unitate scientifica disciplinae, ipsa major facilitas cetera principia ad praxim applicandi plurimum juvatur; quamvis semper relate ad remotiores juris naturae conclusiones plerique rudiores praesertim homines extrinseca egeant institutione.

Dices iterum praeceptum amoris Dei et proximi videtur potius pro primo principio statuendum, cum de hoc dicat ipse Salvator (2): *In his duobus mandatis universa lex pendet*; et Apostolus (3): *Plenitudo legis est dilectio*; (4): *Finitis praecepti est charitas*.

Respond. *Disting. Antec.* Amor Dei et proximi dici quidem potest, primum legis etiam naturalis praeceptum quoad dignitatem, non autem primum principium quoad cognitionem; nec aliud verba Salvatoris et Apostoli videntur postulare, quamvis ipsi de praecepto amoris supernaturalis praeceptue loquantur. Dici potest etiam praeceptum primum

ratio inordinationis in actione, et debiti contrarium agendi, desumitur ex relatione ad naturam hominis non autem brutorum.

[1] *Sammae Theolog.* par. 1. 2. quaest. 94. artic. 2.

[2] *Matth.* cap. 22. vers. 40.

[3] *Epist. ad Rom.* cap. 13. vers. 11.

[4] *I. ad Tim.* cap. 1. vers. 5.

omnium quatenus et cetera quaevis praecepta ordinantur quodammodo ad nostram subjectionem et amorem Deo manifestandum, et *verus ac perfectus* Dei amor subsistere non potest, cum voluntate violandi, vel cum violatione cujuscumque divini, praesertim gravioris, mandati.

PARS TERTIA

DE DIVERSO HUMANI GENERIS STATU, ET PRINCIPIIS JURIS PUBLICI.

95. Quoniam quae de officiis a naturali lege manantibus forent dicenda, magnam relationem habet cum naturali et civili humani generis statu, respectumque aliquem dicunt cum ipsa politica potestate et principiis juris publici, de his omnibus breviter prius disserere constituimus, ut suppositionum, quantum potest fieri numerus decrescat.

CAPUT I.

DE NATURALI ET CIVILI HOMINUM STATU.

96. Cum status hominum in generi sit *certa quaedam et constans conditio* seu *ratio vivendi* status eorum *naturalis* non aliud, ut patet, significare potest, quam *conditionem illam vivendi*, quae ex congenitis humanae naturae constitutivis *simpliciter* dimanant, estque ab ipsa natura *absolute intenta*. Status hic sumitur *proprie* (non enim loquimur de statu naturali quatenus distinguitur a supernaturali cognito ex fide) per oppositionem ad *statum civilem*, qui quamvis et ipse a necessitate quadam humanae naturae profluat, vel saltem eidem apprime conveniat, addit tamen statui naturali conditionem seu modum vivendi dependentem a liberis hominum institutionibus et statutis. Statum hominum naturalem aliter apprehendendo plerique philosophi graviter errarunt vel in ipsa ejus definitione; nos errores eorum refellendo et veram doctrinam vindicando, definitionis quoque datae rectitudinem ostendemus, nisi forte vel ex eo jam sufficienter innotescit, quod si quis statui naturali ea tribue-

re vellet, quae a congenitis naturae proprietatibus per se non dimanant, aut etiam eisdem adversantur; vel ea subtrahere, quae necessario sunt cum illis connexa, hoc ipso statum quemdam fictum vel accidentalem, non autem homini naturalem exhiberet.

ARTICULUS I.

DE FALSIS SENTENTIIS CIRCA STATUM HOMINIS NATURALEM.

97. Quod olim ethnicorum poetae vel philosophi somniantur de statu naturali generis humani, quasi nempe in sui primordiis homines vagam et ferinam, ac ad invicem hostilem vitam longo tempore traduxissent, fusique per sylvas et agros vagarentur, ad pascua exirent, atque arcendae aëris inclementiae causa antra et speluncas peterent, tantumque haberent quantum vi per caedem ac vulnera eripere, aut retinere potuissent, sicut ex Horatio, Lucretio, Platone, et Tullio colligimus, id nostri aevi nonnulli philosophi non solum pro hypothesi assumpserunt, sed tamquam thesimum tradere non dubitarunt.

Sic Rousseau (1) quamvis, ut scite animadvertit Finetti [2], statum hominum *originarium et primitivum*, scilicet *sylvestrem ac solitarium* exponens, declaret se hypothesim et conjecturas proponere, dum ait: " Si ego hominem considero, prout e manu naturae prodire debuit, non aliud video quam animal, quod cibum capit sub quercu, potum ad primum aquae rivum, quietem nocturnam sub ipsa arbore quae victum ipsi suppeditavit " attamen ea postmodum subdit, quae palam faciunt sibi persuasum esse, veram se historiam narrare; inquit siquidem; " O homo cujuscumque regionis sis, et qualescumque sint opinionationes tuae, audi: en historiam tuam qualem me legisse puto non in libris tuorum similibus, qui mendaces sunt, sed in natura, quae numquam mentitur " et rursus " tempora, de quibus verba facere aggredior valde remota sunt: quantum mutatus ab eo es, qui olim eras. " Similiter in-

(1) *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes.*

(2) In opere superius laudato.

"sanit Hobbesius dum (1) passim asserit, vel *hypothetice*: " Ut redeamus iterum in statum naturalem, consideremus que homines tamquam si essent jamjam subito e terra *fungorum more* (dicere poterat ranarum) exorti et adulti " vel *absolute*: " status naturae status belli est; ac hostis est quisquis cuique cui neque paret, neque imperat... status civitatum inter se naturalis, id est hostilis est. " Hujus truculentae sententiae praeformatorem natus est Hobbesius Clinium quemdam Cretensem apud Platonem (2), sectatorem vero saltem ex parte Christianum Thomasium, qui contendit [3] statum hominis naturalem plus participare *de statu belli*, quam *de statu pacis*. Contra hos omnes sit.

PROPOSITIO.

Naturalis status hominum neque est sylvestris, solitarius, belluinoque similis, sicut vellet Rousseau; neque hostilis, seu bellum omnium in omnes, sicut placuit Hobbesio.

98. Ac primo quidem commentum Rousseau nullo negotio refellitur; etenim 1.º Status iste conditionem hominum aequat conditionem brutorum, quin etiam eidem inferiorem statuit, sive facultatum superiorum aliquem expeditum usum hominibus concedat, sive tanto tempore prorsus impeditum supponat; non cognoscere namque suae conditionis dignitatem, brutorum est; cognoscere et tamen brutorum vivere more, est aliquid ipsis brutis deterius. 2.º Commentum hoc falsis innititur suppositionibus; vel dum tribuit hisce hominibus libertatis usum, qui nullus est absque expedita ratione, vel dum a caeca quadam *natura* homines in mundum projici, eorum superiores facultates ab accidentalibus dumtaxat causis evolvi adstruit: quorum primum redolet ethnicorum fabulam de qua disserunt Horatius (4),

(1) *Leviathan, et De cive.*

(2) *De legibus*, dialog. 1.

(3) *Fundam. juris natur.* lib. 10. cap. 3.

(4) *Libr. 1. satyr. 3.*

«Cum prorepserunt primis animalia terris

«Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter

Lucretius (1) etc. estque rationali homine indignum; alterum vero etiam naturali caeturarum rerum (2) constitutioni est contrarium. 3.º Status huiusmodi est oppositus naturalibus exigentiis humanae naturae, cum haec, ipso adversario fatente et experientia teste, capax est ulterioris *perfectibilitatis* tam quad vitam animaleam quam rationalem. Porro homines quantum ad hoc ab intima cum aliis sui similibus communicatione, ut vel ipsa loquendi facultas et plurima exempla seu facta sufficienter indicant [3], dependent, seque ipsos in mille diversis adjunctis ab imminentiibus et tali statui necessario adnexis periculis atque certo interitu, in puerili praesertim aetate, servare absque aliorum consortio et expedito rationis usu, non possunt. 4.º Propter omnes praecedentes rationes, status hic sylvestris et solitarius est indignus quoque sapientia ac bonitate rerum omnium conditoris Dei, eo vel maxime quod in tali statu, ipsa propa-

«Unguibus et pugnibus, dein fustibus atque ita porro
«Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus:
«Donec verba, quibus voces, sensusque notarent,
«Nominaque invenere, dehinc absistere bello,
«Oppida coeperunt munire, et condere leges; etc.

(1) Libr. 5. vers. 923.

«Glandiferas inter curabant corpora quereus,
«Nemora atque cavos montes sylvasque colebant.

Qua in re animadvertendum est philosophos et poetas ethnicos huiusmodi fabulas de primordiis hominum tradentes, diis accepta referebant, quod tandem ab hac ferina vivendi conditione homines extraxerint; dum interim nostrorum temporum impii ad easdem fabulas recurrunt, ut exinde humanae rationis, quae tantam valuit vitae morumque mutationem efficere, dumtaxat praestantiam summis laudibus exornent.

(2) Si plantarum e. g. et animalium irrationalium naturam investigemus, evidenter constabit, evolutionem proprietatum ipsis naturalium ab accidentalibus causis minime pendere, sed sponte ac *per se* efflorescere; sic arbores germina et fructus generant et ad maturitatem constanter perducunt: sic equi et boves duris laboribus subeundis idonei passim reperiuntur quin imo si haec non accidant, id potius accidentalibus causis sive impedimentis tribuere solemus.

(3) Vide huiusmodi exempla seu facta in *Metaphysica* (Vol. 1. *Psycholog.* cap. 3. artic. 2. prop. 1. n. 63. respond. ad 3. in nota) ex quibus colligitur, pueros extra societatem aliorum hominum suu rationis et loquela praedictorum sive consultos enutritos sive casu quodam derelictos nedum loquela, verum etiam saltem expedita superiorum mentis facultatum evolutione destitutos fuisse.

gatio humani generis vel nulla esse posset, vel tantum accidentalitatis et fortuita, ex defectu permanentis consortii inter virum et mulierem; quodque homo instinctu brutorum destitutos, ab ipsis deberet discere quosdam actus ad conservationem vitae necessarios; atque aut nunquam, aut casu quodam dumtaxat, sicut evolutionem suarum superiorum facultatum ita et essentialem sui finem, cognoscendi et amandi Deum, assequeretur.

99. In commendationem vero suae doctrinae oggerit in primis Rousseau inquiring, statum hunc dici haud posse *miserum*, alioquin reprehendenda foret *natura* quae hominem in eo constituisset; nullamque posse supponi infelicitatem in homine illo, *cujus cor tranquillum est, et corpus sanum*; homo enim *est naturaliter bonus* cum tranquillitas passionum, et ignorantia vitiorum eum a multis inordinatis operationibus removeret; vividusque commiserationis sensus, in eo vices legibus, consuetudinis virtutumque omnium obiret, atque ab omni inferenda injuria suaviter avocaret, venerandamque ac coelestem illius simplicitatem constitueret.

Respond. primo, haec aliaeque ejusdem generis rationes dumtaxat hominibus ipsi Rousseau similibus cupiditatem quatuor pedibus gradiendi ingerere poterunt. Deinde, quis non videt *naturane* potius, quam ille qui talem fingit *naturam* reprehendendus sit? Potestne major dari infelicitas, quam naturam rationalem *rationis usu* carere, aut major esse dementia, quam cordis tranquillitatem, immunitatem, a passionibus etc. a belluina stupiditate dimanantes, inter dotes praestantissimas naturae rationalis recensere, illiusque perfectibilitatem et facultatum superiorum evolutionem, tamquam *fontem omnium malorum* habere? Sensus commiserationis (si tamen revera haberetur, aut a simplici cujusdam sensibilibus mali horrore distingueretur) utcumque vividus, rationis usum non supponens, quid poterit addere homini supra conditionem brutorum? Aut quomodo arceret ab inferenda injuria, quae in tali statu non cognosceretur?

At urget Rousseau. In statu naturali expoliandus est homo omnibus facultatibus *artificialibus*, quas non nisi multiplici profectu sibi comparare potest; hoc posito, remanebit animal sylvestre solis instructum sensationibus, etc.

Respond. *Neg. Antec.* generaliter sumptum. Etenim, quare ex. gr. expedita facultas cognoscendi et ratiocinandi dici debeat *artificialis*, et a naturali statu excludi, si rectam na-

turae conformationem naturaliter consequitur? Num etiam physicarum virium augmentum, membrorumque corporis agilitas ac firmitas major, decursu temporis vitae acquisita dicetur artificialis? Natura igitur hominis erit *absoluta* seu, *mera* potentia; quod ipsis adversarii principiis, relate ad animalitatem adversatur. Aliud namque est, quod in statu mere naturali non debeant supponi in homine eae conditiones et perfectiones quae limites verae necessitatis sive exigentiae naturalis excedunt, sicut superius monuimus (1); aliud vero est contendere, excludendam esse a tali statu omnem naturalis perfectibilitatis reductionem ad actum, etiam quae fieri solet ab arbitrariis hominum inventionibus et statutis independenter. Quod si exempla hominum fortuito in sylvis vel extra societatem enutritorum ostendunt, eos vel ipso rationis usu fuisse destitutos, id adversarii doctrinam nedom firmat, sed potius evertit. Statim enim atque hujusmodi homines ex congressu et intima societate cum aliis signa arbitraria vel voces addiscunt, citissime expeditum superiorum facultatum usu manifestant; quod evidentissime evincit hominem ex sui natura, ad vitam socialem non vero ad sylvestrem et solitariam ordinatum esse; eodemque modo ipsi, ut vivat tamquam animal rationale, debere esse congenitam et non acquisitam socialitatem, quam expeditum saltem aliquem rationalitatis usum.

Hinc parum prodesset addere, absque loquelae subsidio homines non posse societatem inire, nullamque loquelam esse *naturalem*, sed arbitrariis coalescere vocibus, quarum determinatio saltem ideas universales ad ratiocinationem necessario requisitas antecedere debet; homines itaque in statu mere naturali erant elingues sine usu rationis, et instar brutorum in sylvis errantes. Etenim respondetur: voces quidem determinatae non sunt hominibus naturales, at facultas loquendi ejusdemque aliquis usus prorsus naturalis dici debet; fatendum namque est, hominum elinguum et rationis usu destitutorum congressus potuisset dumtaxat fieri fortuito, humanaeque societatis speciem nullatenus habituros; unde si vita socialis a subsidio loquelae, et efformatio loquelae ac expeditus usus rationis a se mutuo dependeant, dicendum est potius homines in suo originario statu omnia haec in aliquo perfectionis gradu habuisse, quam meris facultatibus nul-

(1) Initio hujus capituli, in definitione status naturalis.

quam forte ad actum reducendis ac proinde frustraneis, praeditos vagam ac sylvestrem duxisse vitam.

100. Veniamus nunc ad commentum Hobbesii, in quo illud primo loco vehementer reprehendendum est, quod naturalem hominum conditionem ipsis truculentissimis feris, quae in individua propriae speciei minime saeviunt, statuat pejorem; quodque hoc ex naturali hominum constitutione deducere satagens, gravissimam injuriam divinae bonitati ac sapientiae irroget. Deinde ut vera foret opinio Hobbesii oporteret hominem natura sua esse animal *ferox*, *nocendi cupidum*, propriae vitae *prodigum*, ad quaevis *pericula* subeunda *paratum*; cum tamen experientia ostendit, plerisque hominum esse *mites*, indolis *pacificae*, ab inferendis injuriis *alienos*, propriae conservationis *amantes*, maximeque *timidos*, atque ab ipsa natura inermes, nudos et imbecilles, aliorumque sibi similibus amica ope agentes, in hanc lucem editos. Praeterea, status violentus et rationi contrarius nequit esse homini naturalis, qualis profecto foret status perpetui belli nullam rationabilem causam et finem habentis; cum homines, sicut et cetera omnia entia praesertim animata, ut probat S. Thomas (1), naturaliter appetant *pacem* tamquam *ordinis tranquillitatem*, quam vel ipsi bellum gerentes inquirunt, seque ea privatos conquerrant. Insuper bellum omnium in omnes adversatur mutuo amori et benevolentiae, ad quam homines sunt naturaliter comparati, dum vel ipsi pueruli etiam ignoti sibi occurrentes blande ad invicem accedunt, ludorum suorum aliis participatione facta oblectantur, graviterque ferunt ab aliorum consortio avelli; et ceteri homines ratione utentes amant vel ignotis, saltem in gravi necessitate subenire; ab errore ex. gr. viae revocare, a casu erigere, etc. idque fundatur in *naturali speciei similitudine*, ex qua, ut loquitur S. Thomas [2], *affectus unius tendit in alterum, sicut unum sibi, et vult ei bonum sicut et sibi*; nam propter eam homo in altero homine

(1) *Summae Theolog.* part. 2. 2. quaest. 29. artic. 2. Pacem, sicut eam definit s. Augustinus, consistere in *ordinis tranquillitate*, facile colliges a posteriori, si animadvertas omnium perturbationum causas e. g. in homine, inde unice dimanare, quod non servetur quidam ordo in aliqua ex tribus necessariis relationibus naturalibus, quas homo habet, scilicet, ad *semetipsum*, ad alios *homines* vel *creaturas*, et ad *Deum*.

[2] *Ibidem* part. 1. 2. Quaest. 27. artic. 3.

videt sui imaginem, sui autem imagine quis est qui non delectetur illamque non diligat, et quidem pro majori sive verae sive etiam fictae similitudinis ratione detecta? Hinc et Tullius (1) inquit: *Naturae propensi sumus ad diligendos homines*; et Ecclesiastes ait (2): *Omne animal diligit simile sibi, sic et omnis homo proximum sibi.*

Tandem falsis atque absurdis principiis sententia Hobbesii nititur; nam ex eo quod in statu naturali unusquisque hominum jus haberet ad sui conservationem, quodque de mediis ad id necessariis quisque pro se ipso esset iudex cum aequalis naturae sint omnes, infert, quemque iudicaturum, ad sui conservationem necessarium esse omnia possidere, et omnia facere contra omnes; unde in tali statu bellum omnium in omnes, dum alter jure invadit, et alter jure resistit. Verum dato etiam antecedente, consequens non descendit; nam conservationi vitae humanae ejusque naturalibus exigentiis admodum pauca sufficiunt, nec recta ratio aliter judicare potest; erroneum autem iudicium nec potest in omnibus supponi, nec ullum jus omnibus ad omnia tribueret, cum praeterea tale jus se ipsum destruat atque ad invicem elidat, nec a natura rationali vel ejus auctore manare queat. Dicitur quidem solet, in primigenio statu, et ante hominum consensum circa divisionem sive occupationem rerum, omnia bona fuisse communia, sed istud intelligitur vel negative tantum, quatenus natura per se nihil in particulari circa hujusmodi divisionem determinat; vel positive etiam, at quatenus ex omnibus dumtaxat distributive acceptis, aliquid cuique pro lubito in proprietatem cedere potuerit, quod profecto jus omnium in omnia ad mentem Hobbesii non constituit. Antecedens insuper falsum est, nam jus se ipsum conservandi etiam in statu naturae, nequit esse adeo illimitatum, ut nullum respectum habeat ad majus bonum, et rationales obligationes erga Deum et caeteros saltem proximos parentes; quorum pariter iudicium circa media ad conservationem filiorum necessaria a naturali statu nequaquam excluditur.

101. Oppones autem ex Hobbesio [3] 1°, Virium inter

[1] De legibus lib. 1. cap. 16. similique utitur in eadem rem argumento, cap. 10. et 11. Idem quoque praestat. De Offic. lib. 1. cap. 16.

[2] Cap. 13.

[3] De Cive Cap. 4.

homines aequalitatem, cum facile sit infirmissimo cuique (ratione majori sagacitatis) robustiorem occidere; et mutuum voluntatem laedendi, qua fit ut superbi et ingenii ferocis, ob inanem gloriam et falsam virium aestimationem, modestiores vero propter necessitatem se suasque res defendendi assidue ad mutuam certamen seu bellum concitentur.

Respond. Neg. omnia. Supposita virium aequalitas, etiam per adjectum sagacitatis et industriae supplementum, non subsistit; cum certum sit, plerosque hominum vi naturalis eorum conformationis, tum corporis robore tum praesentia et sagacitate ingenii passim destitui, sicut e contra quosdam alios simul quoad utrumque eminentes esse. Similiter mutua haec laedendi voluntas est figmentum imaginationis, et praeconceptae ferocitatis in hominum natura. Num enim utcumque superbus, etiam occurrente dubio de virium aequalitate, ob solam inanem gloriam vel falsam apprehensionem, vitam discrimini objiciet? Num qui modestioris est animi, permittitque ceteris eadem omnia quae sibi, ob naturalem aequalitatem, tam suspiciosus erit, ut continuo ad propulsandas injurias se pareat? Quid quod, ipsa aequalitas vel inaequalitas virium homines ad pacem potius quam ad bellum propensos efficeret: aequalitas, utpote spem victoriae et praeeminentiae adimens, vel valde dubiam relinquens; inaequalitas utpote fortiores de se suisque rebus securos, debiliores timidiores reddens. Insuper supposita virium aequalitas inepte prorsus infertur ex hisce praemissis: *aequales sunt, qui aequalia contra se invicem possunt: at qui possunt maxima, nimirum occidere, aequalia contra se invicem possunt: ergo, etc.* quandoquidem et aequalitas virium, non solum ex objecto actionis, sed ex modo et facilitate agendi colligitur, et occidere aliquem, est quidem maximum nocumentum, at forte, spectatis adjunctis, exiguum dumtaxat operum eorum, ad quae vires humanae valent se porrigere.

Non sunt majoris ponderis, quae deinceps Hobbesius in subsidium sui comenti eruit ex discordiarum causis et tumultu passionum. Etenim 1°, inter doctos dumtaxat locum habere solet certamen ingeniorum, quod ultra verborum contentionem communiter non se extendit, odiumque ex dissensione aut non consensione profectum, sicut facile in quibusdam interdum concitatur, ita haud aegre deponitur. 2°, voluptas quoque et animi alacritas in magnifica sui ipsius aesti-

timatione, indeque dimanans *verbis aut gestu* aliorum *contemptus*, cum non nisi in hominibus abjecti et vilis animi communiter deprehendantur, vel saltem animum talem supponant, ad risum potius ceteros prudentiores provocant, et commiserationis sensum ingerunt, quam *libidinem* ulciscendi et *laedendi* excitant. 3°, simultanea pariter plurium *appetitio ejusdem rei*, quam nec *dividere*, nec eadem in communi *frui possent*, in naturali statu locum frequenter non haberet, cum et tot bona naturalia hujus mundi, naturalibus cujusque exigentis abunde satis facerent, et in eo statu magni habitatorum congressus non haberentur. Tandem omnes istae perturbationum causae, ut per se patet, sunt particulares, et non a praescripto rationis sed a corruptione morum aliisque accidentalibus eventis dimanantes; unde nec universalem nec naturalem *statum belli omnium in omnes* inducerent. Hinc etiam contra Thomasium colligitur, nullam esse rationem, cur hominum status naturalis deberet saltem *magis esse bellicus*, quam *pacificus*; cum bellum non nisi per accidens dumtaxat in eo haberetur, vel deberet haberi.

102. Ad experientiam denique provocat Hobbesius, ex qua, inquit, constat quemvis privatum dum *iter ingreditur comites* quaerere, *arma* gestare noctu *fores* claudere, etc. reges vero et summa potestate praeditos ad invicem semper *suspectos esse*, *more gladiatorio stantes armis stipati*, *praesidiis ad regnorum confinia collocatis* etc. quae omnia conditionem *belli*, et *hostilem* cujusque *erga alterum animum* demonstrant.

Respond. Haec omnia non nisi homini prorsus ignaro difficultatem facessere possunt: aliud namque est omnes loco hostium habere, quod indolis ac animi maligni foret; aliud prudenti anticipatione damni periculum, quantum in nobis est, cavere. Quid enim, nonne certum est, aliquos ubique inter homines dari propter corruptionem morum ad nocendum paratos, eorumque animos nemini perspectos esse? Similiter principes cum ignorent quid aliorum principum in corde lateat, et quid in posterum foveri poterit, prudentissime ac justissime exploratoribus utuntur, praesidia collocant, etc. quin propterea animum hostilem contra omnes foveant. Insuper, istud Hobbesii argumentum nimis probat, sequeretur enim nedum *statum naturalem* sed et *civilem esse bellum omnium in omnes*.

ARTICULUS II

DE VERA DOCTRINA CIRCA NATURALEM ET CIVILEM
HOMINUM STATUM

103. Articulo praecedente quid non est naturalis hominum status ostendentes, indeterminate pariter ac quasi negative illum definivimus, scilicet per oppositionem ad statum civilem, nunc veram illius constitutionem inquirendo, respicimus quoque hypothesim, ejusque necessitatem, fictam a Pufendorffio ad statum naturalem explicandum, cum ait (1): *Fingendus nobis est homo undecumque in huncce mundum projectus, ac sibi soli plane relictus citra omne subsidium humanum post natiuitate ipsi accedens.....neque eundem peculiari Numinis cura foveri.* Etenim homo, ut recte animadvertit noster P. Ignatius Schwarz [2], sicut in *statu naturali*, per se loquendo, concipi debet, vel sponit *curam Numinis* tamquam creatoris in statu physice perfecto eum constituentis, proindeque cum ipsa informatione legis naturalis ceterisque dotibus necessariis ad vitam rationalem recte instituendam; vel includit, praecindendo a sola creatione, educationem naturalem parentum, usque dum infans *rationis compos* satis sibi sufficiat ad vitam tam animalem quam rationalem, si minus commode, saltem sicut hominem decet, ducendam. Et sane, haec ex ipsa constitutione humanae naturae dimanantia, naturalem statum non mutat, et fictio hominis a naturali cura Numinis soluti, soloque sensuum impetu; ac caeca effraenique passionum libidine rapti, non solum est indigna naturali natura, et Hobbesii vel Rousseau impietatem redolet, verum etiam facile inde posset inferri, *Deum non potuisse ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur*, quod est falsum, et communi doctorum sententiae contrarium [3]. Similiter naturalis status hominis

(1) *De jure natur et gent.* libr. 2. cap. 2. §. 2.

(2) *Institut. juris publ. univers. naturae et gent.* part. 1. tit. 2. instr. 1.

(3) Quia homo in hujusmodi statu naturali a Pufendorffio excogitato foret conditionis miserimae ipsisque brutis inferioris, sicut ipse Pufendorffius fatetur plurimumque exaggerat, ut in ed